

UDK 272-726.6-427-736(497.5)

Primljeno: 21. 10. 2012.

Prihvaćeno: 17. 12. 2012.

Izvorni znanstveni rad

VJERNICI LAICI: NEISKORIŠTEN DRUŠTVENI I CRKVENI POTENCIJAL U HRVATSKOJ

Stjepan BALOBAN

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
stjepan.baloban@zg.t-com.hr

Sažetak

U radu se obrađuje problematika uloge i mjesta vjernika laika u hrvatskoj Crkvi u posljednjim dvama desetljećima. Hrvatski vjernik laik prije dvadesetak godina nije jednak današnjemu. U tom vremenu dogodile su se velike promjene u odnosu na vjernike laike i njihovu ulogu u Crkvi i društvu u Hrvatskoj. S jedne strane, vjernici laici posjeduju veće znanje o Crkvi, kršćanstvu i ulozi vjere u javnom životu, a velik broj njih stekao je crkveno-teološko obrazovanje na teološkim učilištima u Hrvatskoj koje su spremni upotrijebiti u društvenom i crkvenom životu. Riječ je o velikom potencijalu koji je nedovoljno iskorišten. S druge strane, u društvenom a dijelom i u crkvenom životu otvorile su se mogućnosti angažmana kršćana kao vjernika laika. Riječ je o specifično hrvatskoj situaciji koja se znatno razlikuje od primjerice situacije u drugim europskim zemljama sa snažnom kršćanskom, odnosno katoličkom tradicijom. U Hrvatskoj još uvijek kod vjernika laika prevladava pozitivno ozračje za suradnju između klerika i vjernika laika.

Rad je podijeljen u tri dijela. Prvi dio pod nazivom »Specifično hrvatska situacija« prikazuje i kratko analizira početni zanos u prvom desetljeću (1992. – 2002.), ukazujući na određene važne pozitivne čimbenike, poput okupljanja na općem planu, ustrojanja Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske Biskupske Konferencije, obnavljanja postojećih i osnivanja novih udruga i društava vjernika laika. Nadalje, ukazuje se na velike mogućnosti teološko-crkvenog obrazovanja vjernika laika, mogućnosti zapošljavanja vjernika laika u Crkvi i društvu te na svojevrsan neuspjeh kršćana u politici. Drugi dio pod nazivom »Potencijal koji je pritajen« bavi se pitanjem: Kako tom velikom potencijalu vjernika laika omogućiti ostvarenje kako u crkvenom tako i u društvenom životu. Službeni socijalni nauk Crkve, posebice *Kompendij socijalnog nauka Crkve* (2004.), inzistira na formaciji vjernika laika, osobito za društveni angažman. U tom kontekstu, a imajući u vidu također hrvatsku crkvenu situaciju, autor ukazuje na

potrebu za većim angažmanom na crkvenoj razini kako bi se omogućila vjernicima laicima nužno potrebna izobrazba na etičko-moralnoj razini koja je vrlo važna za njihov veći angažman u društvu. U trećem dijelu pod nazivom »Vjernici laici su spremni na suradnju« na temelju empirijskog istraživanja *Supsidijarnost u hrvatskom društvu* autor pokazuje da među hrvatskim vjernicima laicima postoji dobra volja i za suradnju u crkvenom životu. Istraživanje pokazuje da većina vjernika laika ima povjerenje u svećenike, posebno one s kojima više komunicira, to jest župnike i da je jedan dio vjernika laika spreman preuzeti određene odgovornosti u životu župne zajednice te da je spreman aktivno sudjelovati u nekim segmentima crkvenoga života. U radu se potvrđuje teza da hrvatski vjernici laici posjeduju potencijal i spremnost za suradnju u crkvenom životu koji nisu dovoljno iskorišteni.

Ključne riječi: vjernici laici, specifično hrvatska situacija, socijalni nauk Crkve, formacija vjernika laika, supsidijarnost, supsidijarno ozračje.

Uvod

Prije dvadeset godina (16. – 18. listopada 1992.) održan je u Zagrebu prvi veliki skup hrvatskih vjernika laika u slobodnoj državi Hrvatskoj. Bio je to Zbor hrvatskih vjernika laika pod geslom *Obnoviti lice zemlje* u organizaciji Vijeća za laike Hrvatske biskupske konferencije.¹ Bio je to skup nade i očekivanja. Vjernici laici i službena hrvatska Crkva pokazali su želju za suradnjom i zajedničkim nastojanjima u izgradnji bolje hrvatske budućnosti. Nakon dvadeset godina o dvadesetoj obljetnici toga znakovitog susreta potrebno se zapitati: Što je u tom vremenu učinjeno? Što je propušteno? Jesmo li u odnosu na ulogu i mjesto vjernika laika u hrvatskoj Crkvi i društvu kao Crkva, posebno službena Crkva, učinili sve što smo mogli i morali ili smo u međuvremenu imali druge prioritete i dopustili da se pitanje vjernika laika postupno »izgubi u zaboravu«, a problemi u svezi s njim svjesno ili nesvjesno »stave pod tepih«?! Jesu li hrvatski teolozi na razini rasprava, predavanja i pisane riječi učinili svoj dio ili su se i oni umorili i u svojim aktivnostima potražili neka druga područja koja su manje zahtjevna i problematična?!

Bez obzira na različita viđenja i tumačenja pitanja vjernika laika u Hrvatskoj može se utemeljeno konstatirati da je prvo desetljeće nakon Zbora hrvatskih vjernika laika obilježeno zajedničkim nastojanjima hrvatske Crkve (inicijative su dolazile od tijela Hrvatske biskupske konferencije), dok je u drugom desetljeću to »zajedničko« postupno slabilo, a u novije vrijeme i izostalo. Ne

¹ Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika, Zagreb, 16. – 18. listopada 1992., Obnoviti lice zemlje*, Stjepan Baloban (ur.), Zagreb, 1993.

ulazeći u dublju analizu takve za hrvatsku Crkvu nove situacije, može se konstatirati ono što svi primjećuju: u novije vrijeme težište gotovo svih događanja unutar hrvatske Crkve usredotočeno je na (nad)biskupijsku razinu. U odnosu na prvo desetljeće (1992. – 2002.) uloga Hrvatske biskupske konferencije kao čimbenika povezivanja i ujedinjavanja na općehrvatskom planu oslabila je.

Istina, događaju se s vremena na vrijeme određena okupljanja na općoj razini, osobito okupljanja vjeroučitelja/ica, susreti svećenika kao i veća vjernička okupljanja prigodom određenih proslava i jubileja. Međutim, vidljiv je nedostatak organiziranog rada na općehrvatskoj razini. Opravdano je pitanje: Zbog čega bi se uopće trebalo takvo nešto činiti ako se različite aktivnosti provode na (nad)biskupijskoj razini? Prije svega zbog važnih pitanja vezanih uz ulogu i mjesto vjernika laika u crkvenom i društvenom životu u Hrvatskoj koja prelaze granice (nad)biskupija i o kojima ovisi velikim dijelom budućnost Crkve pa i hrvatskoga naroda, a o kojima je potrebno raspravljati i rješavati ih na općoj razini u Hrvatskoj. Peti hrvatski socijalni tjedan (21. – 23. listopada 2011.), koji je u Zagrebu okupio tristotinjak sudionika, predstavnika svih (nad)biskupija, pokazao je da hrvatski vjernici laici očekuju od službene Crkve takve i slične skupove i da žele kao vjernici dati svoj doprinos obnovi hrvatskoga društva.²

Činjenica jest da su se posljednjih dvadesetak godina zbile velike promjene u odnosu na vjernike laike i njihovu ulogu u Crkvi i društvu u Hrvatskoj. Riječ je o promjenama koje se nisu mogle zamisliti do 1990. godine, a pridonijele su novoj i drukčijoj slici Crkve u Hrvatskoj.

Hrvatski vjernik laik prije dvadesetak godina nije jednak današnjemu jer su se u međuvremenu dogodile značajne promjene ne samo u njegovu načinu života nego i u njegovu crkveno-teološkom obrazovanju. Ovdje prije svega mislimo na mogućnosti koje su vjernici laici dobili u odnosu na teološko obrazovanje, bilo da je riječ o obrazovanju na teološkim učilištima bilo da je riječ o različitim drugim oblicima teološkoga i crkvenoga obrazovanja u (nad)biskupijama i u crkvenim udrugama, društvima i pokretima.

Nakon dvadeset godina hrvatska Crkva može i mora računati na sljedeće skupine vjernika laika: a) teološki obrazovani vjernici laici, kao što su to vjeroučiteljice i vjeroučitelji, zaposlenici u crkvenim i društvenim medijima, zapo-

² Pod nazivom »Kultura rada u Hrvatskoj« organiziran je u prostorijama Hrvatske biskupske konferencije na Ksaveru u Zagrebu (21. – 23. X. 2011.) Peti hrvatski socijalni tjedan. Sam događaj važan je i zbog toga jer je Četvrti hrvatski socijalni tjedan organiziran prije 71 godinu (Zagreb, 3. – 10. XI. 1940.). Opširno je o događanjima na socijalnom tjednu izvijestio *Glas Koncila*. Usp. *Glas Koncila*, 50 (2011.) 44, 1–7, 20–21.

slenici u crkvenim uredima; b) vjernici laici koji su završili Institut za teološku kulturu laika Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i druge institute i škole teološko-pastoralnog obrazovanja u Hrvatskoj, a koji su zaposleni na raznim radnim mjestima u društvu, a neki i u crkvenim službama; c) vjernici laici u crkvenim udrugama, pokretima, društvima koji žele živjeti svoju vjeru kako u obitelji i Crkvi tako i u javnom životu; d) hrvatski vjernici katolici koji su sve više informirani o zbivanjima u samoj Crkvi i sve više svjesni svoje uloge vjernika laika kako u Crkvi tako i u društvu.

Dogodile su se promjene u načinu života i rezoniranja hrvatskih vjernika laika, no jesu li se dogodile nužno potrebne promjene i na onoj drugoj strani Crkve?! Koliko svećenici i općenito službena Crkva, stvarno uzimaju u obzir te promjene, odnosno računaju li s novom situacijom hrvatskih vjernika laika? Današnji hrvatski vjernik laik spreman je svoje znanje i iskustvo kao i različite mogućnosti, sposobnosti i potencijale upotrijebiti u Crkvi i u društvu. Te su sposobnosti i potencijali danas puno veći nego prije dvadeset godina.

Pitanje odnosa prema hrvatskim vjericima laicima postaje još važnije u kontekstu teme ulaska Hrvatske u Europsku uniju i s tim povezane uloge hrvatske Crkve u perspektivi europskog društva. Ulazak Hrvatske u Europsku uniju stavit će pitanje vjernika laika u Hrvatskoj na još veću kušnju. Pitanja koja se odnose na odgoj, obrazovanje i općenito pitanja vezana uz sustav vrednota rješavat će se i dalje u Hrvatskoj, a uloga Katoličke crkve u tome bit će i dalje važna, zapravo tada će biti još važnija. U toj novoj situaciji tražit će se više nego dosad aktivna i učinkovita prisutnost vjernika laika u javnom životu.

Polazimo od hipoteze da hrvatski vjernici laici posjeduju dosad nedovoljno iskorišten potencijal i spremnost na suradnju u crkvenom životu. Ne možemo i ne smijemo bježati od pitanja: Koliko je *u praksi* službena Crkva spremna na suradnju s vjericima laicima? Dosadašnja praksa pokazuje da postoje primjeri dobre i zadovoljavajuće suradnje, ali isto tako postoje brojni primjeri nezadovoljavajuće suradnje koja rađa nezadovoljstvom, razočaranjem i konačno gubitkom povjerenja.

Potrebno je naglasiti da u teološki obrazovanim i u svim drugim vjericima laicima koji se žele angažirati u Crkvi vidim bogatstvo i prigodu za suradnju, a ne opasnost i bojazan da će svojim djelovanjem naškoditi Crkvi. Riječ je pozitivnom pristupu. Na prvom mjestu je pitanje: Što učiniti da se ono dobro i pozitivno u vjernika laika pretvori u opće dobro Crkve i društva? Nije toliko važno, a sigurno ne najvažnije pitanje gdje će se zaposliti teološki obrazovani vjernici laici. O tome treba također voditi računa, ali ne bi bilo dobro da ono zaokupi sve snage i vrijeme a da sva druga pitanja o angažmanu vjernika

laika zbog toga ostanu po strani ili se »gurnu pod tepih«. Tema ovoga rada se obrađuje pod tri vida: specifično hrvatska situacija, potencijal koji je 'pritajen' i vjernici laici su spremni za suradnju.

1. Specifično hrvatska situacija

U svakoj krajevnoj Crkvi je »specifična situacija« u odnosu na vjernike laike i njihovu ulogu u crkvenom i društvenom životu.³ Tako je i u Hrvatskoj. S obzirom na hrvatsku situaciju, možemo ustvrditi da se nakon 1990. godine više toga važnog događalo, što je najvećim dijelom zabilježeno i u pisanom obliku na ovaj ili onaj način. To je bitno napomenuti ne samo iz čisto znanstvenih motiva nego zbog *povijesnog pamćenja* i opasnosti *brzog zaborava*. Potrebno je voditi računa o nedavnoj prošlosti kada danas raspravljamo ili tražimo nove putove suradnje i uopće mjesto i ulogu vjernika laika. Je li pitanje hrvatskoga laikata *dosegnulo kritičku točku* ili će se započeti razvoj, makar i mukotrпно, nastaviti i dalje? Ako se ne nastavi, postoji realna opasnost da se nakon pet ili deset godina bavimo isključivo problemima, odnosno da se nađemo u sličnoj situaciji u kojoj se nalazi Austrija ili Njemačka u odnosu na vjernike laike i njihovo mjesto u crkvenom životu. U spomenutim zemljama razvoj je išao na štetu jedinstva Crkve i, još više, na štetu vjere i kršćanstva u tim zemljama.

Kako bi se objasnila specifično hrvatska situacija potrebno je voditi računa o razvoju pitanja uloge vjernika laika od početka XX. stoljeća do danas. U tom kontekstu važna su tri razdoblja: od 1900. do 1945. godine, zatim vrijeme komunizma (1945. – 1990.) i vrijeme nakon 1990. godine. Prvo razdoblje (1900. – 1945.) bilo je posebno značajno i obilovalo je aktivnim angažmanom vjernika laika. U ovom radu ne možemo ulaziti u analizu toga vremena. Dobro je da se u novije vrijeme sve više otkrivaju ljudi i događaji koji su obilježili to povijesno razdoblje a mogu, barem inspirativno, biti poticaj i današnjim vjernicima laicima za angažman u Crkvi i u društvu.⁴ Drugo razdoblje, to jest vrijeme komunizma, a pogotovo razdoblje nakon Drugoga vatikanskoga

³ Jedna do kraja problematična situacija trenutno je u austrijskoj Crkvi u kojoj sve više raste međusobno nepovjerenje što otežava ne samo različite crkvene aktivnosti nego i širenje evanđelja. Druga, puno bolja situacija je u talijanskoj Crkvi u kojoj su vjernici laici preko brojnih udruga i društava kao i organiziranog djelovanja Talijanske biskupske konferencije djelatno prisutni kako u crkvenom tako i u društvenom životu.

⁴ Važno je u tom kontekstu istaknuti biblioteku Glasa Koncila pod nazivom »Hrvatska katolička baština 20. stoljeća«, u kojoj je od 2006. do 2012. godine objavljeno dvadeset naslova o ljudima i događajima koji su na specifičan način obilježili prvu polovicu XX. stoljeća u Hrvatskoj.

koncila,⁵ ostavilo je poseban trag u mentalitetu i načinu života hrvatskih katolika. U ovom će radu biti riječ o trećem razdoblju, onom nakon demokratskih promjena 1990. godine.⁶

Za razliku od većine drugih postkomunističkih zemalja, ali i drugih europskih zemalja u kojima je Crkva bila slobodna, u Hrvatskoj su se nakon 1990. godine *zbivali procesi* koji bude nadu u bolju budućnost hrvatske Crkve na temelju većeg angažmana vjernika laika. To je drugotno povezano i s ulogom i mjestom kršćana katolika u razvoju hrvatskoga društva. Mislimo na one procese koji se odnose na traganje za većim angažmanom vjernika laika i u crkvenom i u društvenom životu.

Na početku tih novih procesa temeljna je činjenica slobode koja je 1990. godine poput *nevidljive sile* prostrujala hrvatskim narodom. Tada se to osjećalo na svakom koraku. Željena sloboda je u društvenom životu došla na veliku kušnju nametnutim ratom i ratnim strahotama. Međutim, u Crkvi je ostao prostor prakticiranja slobode što je na osobit način dolazilo do izražaja na javnim predavanjima, simpozijima i osobito na nacionalnim okupljanjima hrvatskih vjernika laika. Na javnim okupljanjima kao što su to tribine i simpoziji, a koja su bila brojna i posjećena, vjernici su se osjećali slobodnima. To znači da su mogli svoje mišljenje javno izreći i bez straha izjaviti što ih tišti te ukazati na ovaj ili onaj problem u Crkvi i u društvu. Oni koji su sudjelovali u tim događanjima, mogu posvjedočiti da su pitanja u odnosu na ulogu i mjesto kršćana laika u Crkvi i u društvu bila brojna. Istina, brojna su pitanja ostajala bez zadovoljavajućih odgovora. Razumljivo je da su vjernici katolici u svojoj Crkvi tražili prostore slobode i osjećali da na crkvenim skupovima mogu biti slobodni i izreći svoje mišljenje za razliku od prošlog komunističkog vremena u kojem to nije bilo moguće jer se često i za izgovorenu riječ završilo u zatvoru.

Crkva je pružala prostor *slobode i zaštite*, i od toga se puno očekivalo. U takvom ambijentu događali su se procesi koji su budili nadu. Ukratko navodimo neke procese koji nam se čine važnima za temu koju obrađujemo. Time ne želimo umanjiti i druga zbivanja, posebice ona koja su se odnosila na različite aktivnosti vezane uz vjeroučitelje/ce te pojedina društva i udruge vjernika

⁵ Usp. Stjepan BALOBAN, Pitanje laikata u Hrvatskoj u posljednja tri desetljeća, u: *Bogoslovska smotra*, 65 (1995.) 3–4, 553–570.

⁶ O tom vremenu postoji brojna literatura kako hrvatskih teologa, koji prema svojim područjima zanimanja obrađuju tu tematiku, tako i drugih hrvatskih intelektualaca, vjernika laika koji sve više raspravljaju o tom vremenu i tematici. Usp. Zdravko GAVRAN, *Svjeta i sjene slobode. Razmišljanja o hrvatskom katolištvu u demokraciji*, Zagreb, 2010.

laika, bilo da je riječ o događanjima na razini cijele hrvatske Crkve bilo na razini pojedinih (nad)biskupija.

1.1. Okupljanja na općem planu

Riječ je o trima velikim susretima hrvatskih vjernika laika koji su na crkvenom području na svoj način obilježili prvo desetljeće života u demokraciji. Ubrzo nakon demokratskih promjena Vijeće za laike Hrvatske biskupske konferencije organiziralo je prvi veliki radni skup hrvatskih vjernika laika nakon Drugega svjetskog rada u Zagrebu (1992.) pod znakovitim nazivom *Zbor hrvatskih vjernika laika, Obnoviti lice zemlje* na kojem je, kako to proizlazi iz Zbornika, došao do izražaja polet i velika očekivanja koja hrvatski katolici imaju od svoje Crkve u odnosu na njihov angažman u Crkvi i društvu.⁷

Još prije završetka Domovinskog rata Vijeće za laike Hrvatske biskupske konferencije organizira još veći susret, »Studijske dane« hrvatskih vjernika laika pod nazivom *Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj* (travanj 1995.), na kojem je stavljen naglasak na ulogu Crkve i vjernika laika u javnom životu, a u Zagrebu se okupilo tisuću sudionika. Anketa, koja je na tom susretu provedena, pokazuje da je riječ o velikom potencijalu vjernika laika u odnosu na dob, obrazovanje i položaj u društvu.⁸ U nešto izmijenjenim okolnostima i na nešto drukčiji način Vijeće za laike Hrvatske biskupske konferencije organizira treći susret vjernika laika nakon demokratskih promjena i to u Osijeku (listopad 2001.) pod nazivom *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika*. Taj susret, dobro pripremljen i organiziran prema važnim temama i sekcijama, okupio je oko dvjesto sudionika iz cijele Hrvatske i, kao što je vidljivo iz Zbornika,⁹ ponudio dobar materijal i prijedloge za daljnje djelovanje i organiziranje vjernika laika u Hrvatskoj. Nažalost, brojni konkretni prijedlozi donešeni u Osijek nisu se kasnije realizirali, odnosno nakon toga nije nastavljen put i razvoj koji je započeo s organizacijom toga susreta. Ovdje ne možemo ulaziti u razloge zbog čega se to nije dogodilo; želimo tek konstatirati da je nakon Osi-

⁷ Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Zbor hrvatskih vjernika laika, Zagreb, 16. – 18. listopada 1992., Obnoviti lice zemlje*. U tom kontekstu zanimljivi su »Izvaci iz diskusija« s tog susreta. Usp. *Isto*, 201–222.

⁸ Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj. »Studijski dani« hrvatskih vjernika laika, Zagreb, 31. III. – 1. IV. 1995.*, Stjepan Baloban (ur.), Zagreb, 1995., a o Anketi vidi u: *Isto*, 166–180.

⁹ Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj. Simpozij hrvatskih vjernika laika, Osijek, 5. – 6. listopada 2001.*, Đuro Hranić (ur.), Zagreb, 2002.

jeka nastalo određeno zatišje u pokušajima takva zajedničkog traženja uloge i mjesta hrvatskih vjernika laika u Crkvi i društvu.

1.2. *Socijalni nauk Crkve – Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije*

U situaciji traženja novih putova aktivnog angažmana vjernika laika otvara se prostor socijalnom nauku Crkve, do tada uglavnom nepoznatom u hrvatskoj Crkvi. Sretna okolnost bila je stota obljetnica prve socijalne enciklike *Rerum novarum* (1891. – 1991.) i to što je papa Ivan Pavao II. tom prigodom proglasio *Godinu socijalnog nauka Crkve*. Katolički bogoslovni fakultet to je proslavio dana 15. svibnja 1991. godine Svečanom akademijom u velikoj dvorani Dječaćkoga sjemeništa u Zagrebu. Uz to što se cjelokupna hrvatska javnost prvi put javno mogla upoznati s činjenicom da Katolička crkva posjeduje svoje socijalno učenje koje se može koristiti u javnom životu, poticajno su djelovale riječi kardinala Franje Kuharića koji je tada izjavio: »Katolički društveni nauk daje usmjerenja za rješavanje svih društvenih pitanja u svjetlu Objave pa je zato izvrstan instrument evangelizacije u novim prilikama. U susretu s predstavnicima radničkih sindikata vidio sam glad za katoličkim društvenim naukom.«¹⁰

Tako se u hrvatskoj crkvenoj i društvenoj javnosti postupno razvija zanimanje za socijalni nauk Crkve i stvaraju uvjeti za ustanovljenje posebne ustanove pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji koja će se baviti širenjem i proučavanje socijalnog nauka Crkve. Slijedom različitih aktivnosti osnovan je *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije*, koji je svečano otvoren 5. ožujka 1998. godine.¹¹ Različitim aktivnostima *Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve* (tribine, predavanja, objavljivanje knjiga, empirijska istraživanja i sl.), hrvatski vjernici laici dobivaju informaciju, a postupno i uvjerenje da mogu i imaju što reći kao vjernici u društvu i u hrvatskoj Crkvi.

1.3. *Obnavljanja i osnivanja novih udruga i društava vjernika laika*

Odmah nakon demokratskih promjena 1990. godine počinje se s obnovom i osnivanjem udruga i društava vjernika laika. Hrvatski katolici su nakon života

¹⁰ Ivan MIKLENIĆ, Temelji humanog društva. Akademija o stotoj obljetnici prve socijalne enciklike, u: *Glas Koncila*, 30 (1991.) 21, 3.

¹¹ O ustanovljenju i desetogodišnjem djelovanju te ustanove Hrvatske biskupske konferencije vidi u: Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES (ur.), *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve. Deseta obljetnica djelovanja (1998.–2008.)*, Zagreb, 2008.

u komunizmu jedva dočekali trenutak da se mogu organizirati i tako sudjelovati u nečem novom i drukčijem od dotadanjega. Daleke, 1945. godine ukinute su sve udruge vjernika laika. Glavni problem je bio što u komunističkom vremenu nije bilo iskustva života i rada u vjerničkim društvima. Taj je problem ostao, na ovaj ili onaj način, prisutan do danas. Bilo bi dobro kad bi se netko ozbiljnije pozabavio proučavanjem djelovanja udruga, društava i pokreta vjernika laika nakon 1990. godine jer bi značenje udruge vjernika laika u budućnosti moglo biti još važnije nego dosad.¹²

1.4. Vjernici laici studiraju teologiju na različitim smjerovima teološkog studija

Teološka učilišta u Hrvatskoj imala su najviše studentica i studenata laika prvih godina nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj. Tada je započelo jedno potpuno novo razdoblje u životu hrvatske Crkve, to jest opredjeljenje vjernika laika za teološki studij na različitim smjerovima teološkog studija. Jesmo li danas svjesni toga novog što je tada zaživjelo?!

Ne smije se zaboraviti da od 1969. godine postoje *Instituti za teološku kulturu laika* u Hrvatskoj, a prvi i ujedno najdugovječniji je onaj u Zagrebu koji je 2009. godine proslavio četrdesetu obljetnicu postojanja i na koji je dotad bilo upisano preko 2 300 žena i muževa laika. To je velik potencijal katolika koji su preko teologije bolje upoznali crkveni i vjerski život. Svake godine u Hrvatskoj ima sve više djevojaka i mladića, vjernika laika koji su završili neki od smjerova teološkoga studija.

1.5. Zapošljavanje vjernika laika kao vjeroučitelja/ica u školi i kao teologa u Crkvi i u društvu

Poseban proces jest zapošljavanje vjeroučitelja laika u školama kao i zapošljavanje teologa/ginja vjernika laika u različitim službama u ordinarijatima kao i u medijima te na drugim mjestima u hrvatskom društvu. Godine 2011. proslavili smo dvadesetu obljetnicu vjeronauka u hrvatskim školama, no pitanje vjeroučitelja/ica laika nije samo pitanje njihova rada i prisutnosti u školi nego i pitanje njihova mjesta u životu hrvatske Crkve.¹³ Sve više je teološki obrazo-

¹² Istina, postoje različiti tekstovi koji na ovaj ili onaj način obrađuju pitanje udruživanja vjernika laika, no to je sve uglavnom opis bez temeljitije analize i prosudbe. Veoma dobro djelo o toj temi je: Adolf POLEGIBIĆ, *Stoljeće katoličkog laikata u Hrvatskoj*, Zagreb, 2007.

¹³ Usp. Ružica RAZUM (ur.), *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi*, Zbornik radova sa znanstvenog simpozija Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi, Zagreb, 2011.

vanih vjernika laika zaposlenih u crkvenim službama ali i u hrvatskom društvu na različitim mjestima. Njihova uloga i mjesto u hrvatskoj Crkvi i društvu jedno je od bitnih pitanja o kojemu je potrebno voditi računa u budućnosti. Ti vjernici laici mogu biti ili istinski promicatelji dobrog i pozitivnog u vjeri i crkvenom životu ili *nezainteresirani promatrači* ili pak *širitelji lošega i negativnoga*, čega također ima u crkvenom životu.

1.6. Vjernici laici u politici

Odmah nakon prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj (1990.) u prvi plan dolaze pitanja: U čemu može hrvatska Crkva pomoći razvoju nove države i demokracije? Može li se osnovati jaka demokršćanska politička stranka? Na koji način trebaju u politici djelovati vjernici, katolici? Što vrijeme dalje odmiče to su očekivanja od Crkve i katolika veća, ali pojavljuju se i nezadovoljstva među vjernicima jer na očekivanja nije odgovoreno onako kako su to oni očekivali ili željeli. Premda je bilo različitih pokušaja i rasprava o ulozi i mjestu kršćana katolika kao vjernika u političkom životu,¹⁴ još uvijek je običnom čovjeku vjerniku nejasno kako je moguće biti iskren i čestit čovjek vjernik i ujedno aktivan političar? Kako se u svemu tome snaći? Tko može ponuditi odgovor na ta i slična pitanja?

Hrvatska specifičnost je u tome što imamo vjernike laike koji u zanosu zadobivene slobode žele i očekuju veći angažman. Oni su dobronamjerni, pozitivno usmjereni i spremni na suradnju, ali od hijerarhije očekuju odgovore na svoja pitanja i očekivanja, a nerijetko traže gotove recepte.

Službena Crkva je oprezna, ali u izjavama i nastupima biskupa podržava traženja vjernika laika te ih tako, uglavnom teoretski, potiče da i dalje traže i nadaju se, a potiče ih da se organiziraju. Odgovore na teška i komplicirana pitanja ili ključ za rješenje nemaju ni hijerarhija ni vjernici laici. Mogli bismo reći, vjernici laici imaju slobodan prostor organiziranja, ali smatraju da bi im službena Crkva trebala više pomoći.

2. Potencijal koji je 'pritajen'

Hrvatska Crkva mora računati s katoličkim laikatom u Hrvatskoj, kako brojčano tako i u mogućnostima koje su velikim dijelom sakrivene u vjernicima laicima.

¹⁴ Usp. Stjepan BALOBAN (ur.), *Kršćanstvo, Crkva i politika*, Zagreb, 1999.; Nediljko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Kršćani i politika*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa, Split, 24. – 25. listopada 2002., Split, 2003.

Hrvatska ima stotine, sada već i tisuće, teološki obrazovanih vjernika laika, prije svega vjeroučiteljica i vjeroučitelja, ali i vjernika laika koji su prošli svoje radno mjesto negdje drugdje u društvu. Također i desetke, a vjerojatno već i više stotina, teološki obrazovanih vjernika laika zaposlenih u crkvenim službama: različitim (nad)biskupijskim uredima i uredima Hrvatske biskupske konferencije; vjernika laika u crkvenim ali i u društvenim medijima; vjernika laika koji su završili *Institut za teološku kulturu laika* ili su u pojedinim (nad)biskupijama prošli određeno teološko-pastoralno-socijalno obrazovanje; vjernika laika u crkvenim udrugama i društvima, i, najveća skupina hrvatskih vjernika koji sve više postaju svjesni svoje uloge vjernika laika kako u Crkvi tako i u društvu.

U hrvatskoj Crkvi imamo sve više vjernika laika s magisterijem-licencijatom i doktoratom, bilo da su studirali u inozemstvu bilo u Hrvatskoj.

U odnosu na pitanje vjernika laika, odnosno na prošli, sadašnji i budući razvoj uloge i mjesta vjernika laika u hrvatskoj Crkvi, postoje različita mišljenja i procjene. To je legitimno i dobro, jer nam to daje mogućnost traženja onih rješenja i poteza koji će voditi općem dobru, kako hrvatske Crkve tako i hrvatskoga društva, a ono će se u budućnosti više nego dosad uspoređivati s onim što se događa u drugim europskim društvima. Riječ je o *pozitivnom* ali i o *negativnom* u tim europskim društvima što će preko medija ali i načina života utjecati na prilike u Hrvatskoj. U tom smislu Hrvatska *nije i ne može biti otok*.

Stoga se čini iznimno važnim iznova se ozbiljnije na općem planu pozabaviti pitanjem vjernika laika u Hrvatskoj. U Hrvatskoj se raspravlja i piše o pojedinim segmentima djelovanja vjernika laika, najviše o vjeroučiteljima u školi, katehetama na župama, pravnicima na crkvenim ženidbenim sudovima i sl. U tim raspravama, kao što to pokazuje hrvatska teološka literatura, uglavnom je riječ o njihovoj službi,¹⁵ a manje o identitetu vjernika laika u crkvenom i društvenom životu.

U tom kontekstu držimo važnim dvije stvari. *Prva*, nastaviti unutar-crkvenu raspravu o hrvatskom laikatu koja je u posljednjem desetljeću oslabila ili se ograničila na neka pojedinačna pitanja, a problema i pitanja koja traže rješenja ima sve više. Različita su pitanja i problemi: suradnja svećenika i laika, preuzimanje odgovornosti vjernika laika za neke poslove u Crkvi. *Druga*

¹⁵ U tom smjeru se mogu shvatiti i dva dokumenta Hrvatske biskupske konferencije: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKE URED, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000.; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća*, Zagreb, 2002.

važna stvar jest posvetiti više vremena i materijalnih sredstava formaciji vjernika laika kao takvih. To je trajni poziv crkvenog učiteljstva od Drugoga vatikanskog koncila pa nadalje.

Naime, u proteklom razdoblju hrvatska Crkva je preko teoloških učilišta, a u novije vrijeme i određenih (nad)biskupijskih institucija, nudila uglavnom teološko-pastoralnu formaciju. Čini se da se malo, u svakom slučaju nedostatno, radilo na formaciji laika kao takvih, primjerice odnosa vjernika laika i svećenika, odnosa među zaposlenim vjernicima laicima u crkvenim službama, na ulozu kršćana vjernika kao vjernika u javnom životu, u politici, kulturi i gospodarstvu. U tom kontekstu puno toga se pretpostavlja, to jest kao da stvari moraju funkcionirati same po sebi, primjerice u nekom uredu u biskupiji ili na župi ili u nekom upravnom odboru ili vijeću. Oni koji bolje poznaju situaciju znaju da tu ima problema, nesporazuma, nezadovoljstava i razočaranja.

Posebno važno je u tom kontekstu ukazati na *Kompendij socijalnog nauka Crkve* (2004.), koji u trećem dijelu pod nazivom »Socijalni nauk Crkve i crkveno djelovanje« veliku pozornost posvećuje *formaciji vjernika laika*.¹⁶ Crkveno učiteljstvo upravo inzistira na tome da je socijalni nauk Crkve izvanredan izvor za formaciju vjernika laika. U Apostolskoj pobudnici o vjernicima laicima *Christifideles laici* (1988.), koja je bila temeljni tekst za prvi veliki susret hrvatskih vjernika laika, »Zbor hrvatskih vjernika laika« (1992.), papa Ivan Pavao II. ističe: »Vjernici laici koji su na razne načine uronjeni u društveni i politički život, neizostavno bi morali točnije poznavati socijalni nauk Crkve.«¹⁷ *Kompendij socijalnog nauka Crkve* kao suvremeni *vademecum* za vjernike laike, naglašava da je socijalni nauk Crkve u temelju intenzivne i trajne formacije vjernika laika i to na dvije razine.¹⁸ Prva razina odnosi se na njihov osobni društveni angažman,¹⁹ a druga na »formaciju političke svijesti da se kršćanski laici pripreme na obnašanje političke vlasti«²⁰. Za formaciju su zadužene katoličke odgojne ustanove, a socijalni nauk Crkve nužno je sredstvo za djelotvoran kršćanski odgoj kao »i za sazrijevanje svijesti o

¹⁶ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 521–574, 371–405.

¹⁷ IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Zagreb, 1990., br. 60, 147.

¹⁸ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 531, 379–380.

¹⁹ Prva »razina formacijskoga djelovanja namijenjena kršćanima laicima mora ih osposobiti za djelotvorno sučeljavanje sa svakodnevnim zadaćama na kulturalnom, društvenom, gospodarskom i političkom području, razvijajući u njima smisao za dužnost koju treba potvrditi u služenju općem dobru«, *Isto*, br. 531, 379.

²⁰ *Isto*, br. 531, 379–380.

moralnim i socijalnim obvezama na području raznih kulturnih i profesionalnih ovlasti«²¹.

Nismo li u hrvatskoj Crkvi dosad previše pretpostavljali što se tiče suradnje s vjernicima laicima u Crkvi, posebno u crkvenim službama, odnosno u crkvenim uredima?

Svećenici prolaze dug odgojni proces pripreme za svećeništvo (sjemeništa, bogoslovije), a kasnije imaju trajno obrazovanje pod vidom susreta, duhovnih obnova, seminara i sl. A što je s vjernicima laicima koji su angažirani u crkvenom životu? Oni dolaze iz različitih sredina, obitelji i društvenih okruženja. Bez obzira na dobru volju, koja se uvijek pretpostavlja, često se teško snalaze kao zaposlenici u crkvenom okruženju. Očekuju najprije razumijevanje, a kasnije i određenu pomoć kako bi mogli pošteno i odgovorno obavljati svoj posao. Oni taj posao žele raditi kao vjernici laici, a ne kao priučeni svećenici. Nakon prvotnog oduševljenja mjestom i poslom koji rade u nekoj crkvenoj ustanovi, često s vremenom dolazi do razočaranja i gubitka početnog zanosa.

Kada crkveni dokumenti govore o formaciji vjernika laika, onda se misli prije svega na dodatno *osposobljavanje* koje dobivaju kao vjernici na duhovnoj ali i etičko-moralno-socijalnoj razini. Posebno naglašavamo formaciju na *etičko-moralnoj razini* o kojoj se malo vodi računa. U našoj Crkvi prednost ima *duhovna razina*, što je dobro i potrebno, ali ona ne može zamijeniti etičko-moralnu, koja je puno zahtjevnija u odnosu na društveni život i uopće suvremeni način života.

Za teološku izobrazbu vjernika laika odgovornost snose teološka učilišta, ali za njihov kasniji život vjernika laika i prilagodbu pojedinoj crkvenoj službi, bez obzira gdje rade i čime se bave, odgovornost snose mnogi: župna i biskupijska zajednica, konkretne crkvene osobe na onim mjestima gdje vjernici laici rade u crkvenim službama ili uredima i sl. Riječ je o trajnoj formaciji vjernika laika koja bi, s obzirom na hrvatsku situaciju, trebala biti prioritet hrvatske Crkve.

Vjernici laici, osobito teološki obrazovani vjernici laici, imaju veliko područje djelovanja i u Crkvi i u društvu. Potrebno je tražiti također nova područja u društvenom životu (mediji, kultura, gospodarstvo, uslužne djelatnosti) na kojima će teološki obrazovani vjernici laici moći ostvariti svoje potencijale. Hrvatski vjernici laici posjeduju brojne potencijale (ljudske, intelektualne, stručne) koje kao vjernici i javne osobe mogu upotrijebiti za opće dobro hrvatskoga naroda. Čini se da je taj neiskorišteni potencijal, s jedne strane, još uvijek pritajan i nije sigurno kako će se sa svojim znanjem i iskustvom hrvatski

²¹ Isto, br. 532, 380.

vjernici laici ponašati i u budućnosti realizirati. S druge strane, za Crkvu je to još uvijek skriveno blago koje je potrebno otkriti, podržati i koliko je moguće usmjeriti na dobro Crkve i naroda.

Smatram da ne bi bilo dobro da se u Hrvatskoj ponove pogreške koje su se dogodile u nekim zapadnoeuropskim zemljama u odnosu na ulogu i mjesto vjernika laika u Crkvi i na njihov odnos prema crkvenoj hijerarhiji.

Vjernici laici ne mogu zamijeniti svećenike u njihovoj temeljnoj ulozi. Stoga, smatram da u Hrvatskoj moramo činiti sve da bude što više svećeničkih i redovničkih zvanja. To se u pojedinim (nad)biskupijama uspješno čini. Prema tome, ne dilema svećenik ili vjernik laik, nego svećenik u svojoj službi, a vjernik laik u svojoj ulozi u Crkvi i društvu. Oni, međutim, surađuju. Središnje je pitanje: Kako surađivati za opće dobro?

3. Vjernici laici su spremni na suradnju

Imajući u vidu povijesni razvoj hrvatskoga laikata od 1990. godine do danas postavlja se pitanje: Koliko su hrvatski vjernici laici spremni na suradnju u crkvenom životu? Svaki župnik i svećenik na župi iz svojega iskustva bi mogao dati konkretan odgovor. Odgovori bi se vjerojatno razlikovali od onih pozitivnih iskustava i izvrsne suradnje do negativnih iskustava.

Zahvaljujući empirijskom istraživanju *Supsidijarnost u hrvatskom društvu*, koje je provedeno u prosincu 2009. godine unutar istoimenog projekta Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, možemo dobiti određenu sliku o spremnosti hrvatskih vjernika laika za suradnju u crkvenom životu.²² Između ostalih tema koje su hrvatski teolozi, filozofi i sociolozi obradili u odnosu na načelo supsidijarnosti i supsidijarno ponašanje obrađena je i tema o primjeni supsidijarnosti u crkvenom životu vjernika laika u Hrvatskoj.²³ Polazeći od dobivenih rezultata u odnosu na mogućnosti supsidijarnog ponašanja, u ovom radu koristimo se rezultatima istraživanja *Supsidijarnost u hrvatskom društvu*, tražeći posebno odgovor na pitanje o spremnosti hrvatskih vjernika laika za suradnju u crkvenom životu. Za kompletnu sliku mogućnosti suradnje između vjernika laika i svećenika, odnosno službene hrvatske Crkve, bilo

²² Pregled postotaka istraživanja kao i tumačenje te obrada podataka iz različitih vidova može se vidjeti u: *Bogoslovska smotra*, 81 (2011.) 4, 715–987 (tematski broj: *Primjena supsidijarnosti u Hrvatskoj*). O empirijskom istraživanju i pregledu postotaka istraživanja *Supsidijarnost u hrvatskom društvu* vidi u: *Isto*, 721–752.

²³ Usp. Stjepan BALOBAN, *Primjena supsidijarnosti u crkvenom životu vjernika laika u Hrvatskoj prema empirijskom istraživanju o supsidijarnosti*, u: *Bogoslovska smotra*, 81 (2011.) 4, 839–874.

bi važno istražiti koliko je službena hrvatska Crkva spremna na suradnju s vjernicima laicima. To istraživanje dosad nije provedeno.

Tri čimbenika čine nam se važnima za suradnju vjernika laika u crkvenom životu. To su povjerenje, spremnost na preuzimanje odgovornosti i spremnost na aktivno sudjelovanje u crkvenom životu. Držimo da podatci koji slijede, a koji su dobiveni u istraživanju *Supsidijarnost u hrvatskom društvu*, mogu uvelike koristiti u konkretnom životu pastoralnih djelatnika. Empirijsko istraživanje bilo je provedeno na općoj populaciji u Hrvatskoj, a ovdje je riječ o podacima koji se odnose samo na katolike, što je važno za temu koju ovdje obrađujemo.²⁴

Svaka suradnja pretpostavlja povjerenje, stoga smo u spomenutom empirijskom istraživanju postavili pitanje o tome koliko katolici kao članovi Crkve imaju povjerenja u određene crkvene institucije, crkvene osobe i povjerenja u župljane. U daljnjem dijelu rada služimo se podacima koje smo dobili analizom rezultata u odnosu na dob i spol ispitanika.²⁵

U odnosu na suradnju vjernika laika u crkvenom životu rezultati su zanimljivi i, u svakom slučaju, ohrabrujući.

Tablica 1. *Ako ste član Crkve, koliko imate povjerenja u...? (katolici)*

Imam povjerenja u:	uopće ne	malo	dosta	mного	ne mogu procijeniti
svoju (nad)biskupiju	6	24	43	18	9
svog (nad)biskupa	6	23	43	18	10
svoju župu	5	22	43	23	7
svoga župnika/ svećenika čiju misu pohađam	7	22	39	26	6
druge župljane koji idu na misu koju i Vi pohađate	6	26	44	13	10

Prema dobivenim rezultatima može se vidjeti da je povjerenje vjernika laika u Crkvu, njezine institucije i službenike relativno visoko. U odnosu na biskupa, veće povjerenje u (nad)biskupa imaju oni katolici koji su stariji (86% onih koji su stariji od 61 godinu), ali i mladi vjernici (skoro 60%) imaju povjerenja u svojeg

²⁴ Ovdje se koristimo tablicama iz članka Stjepan BALOBAN, Primjena supsidijarnosti u crkvenom životu vjernika laika u Hrvatskoj prema empirijskom istraživanju o supsidijarnosti. Podatke je obradio Gordan Črpić.

²⁵ Detaljni prikaz tablica koje se odnose na dob i spol nalazi se u članku: Stjepan BALOBAN, Primjena supsidijarnosti u crkvenom životu vjernika laika u Hrvatskoj prema empirijskom istraživanju o supsidijarnosti, 846–870.

(nad)biskupa. Oni vjernici koji idu redovitije na misu (85% onih koji idu tjedno), imaju više povjerenja u (nad)biskupa od onih koji idu povremeno na misu (53%).

Katolici vjernici imaju najviše povjerenja u župnike s kojima su najčešće u kontaktu i s kojima imaju mogućnost komunikacije. U odnosu na dob ispitanika povjerenje u župnika kreće se oko 60% sve do 50. godine. Stariji vjernici imaju još veće povjerenje u svećenika na župi. U odnosu na pohađanje mise, čak 43% vjernika koji nikada ne idu na misu ima povjerenja u župnika, a 86% onih koji idu tjedno na misu ima povjerenja u svojeg župnika.

Znakoviti su i rezultati u odnosu na povjerenje u župu. Oni vjernici koji češće pohađaju misu, imaju veće povjerenje u župu (80% onih koji idu tjedno na misu), s tim da i oni koji nikada ne idu na misu imaju povjerenje u župu (42%). Razmjerno visok postotak povjerenja vjernika u župnika i župu podatak je o kojemu bi svakako trebalo voditi računa. Ovome treba nadodati i podatak da postoji i povjerenje vjernika jednih u druge, koje ovisi o tome koliko katolici pohađaju misu, odnosno koliko se susreću nedjeljom u crkvi. Puno više povjerenja u druge župljane imaju oni koji idu tjedno na misu (čak 80%) od onih koji idu povremeno na misu (52%).²⁶ Međusobno povjerenje temelj je svakog oblika suradnje.

Drugo važno pitanje jest: Što hrvatski katolici, vjernici laici, misle tko bi trebao *preuzeti odgovornost* za pojedine segmente crkvenoga života? I ovdje su dobiveni korisni rezultati kako za osobnu procjenu i korist tako i za rad s vjernicima laicima na župi.

Tablica 2. *Spremnost na preuzimanje odgovornosti u Crkvi (katolici)*

Odgovornost unutar Crkve za... trebao bi preuzeti:	biskup	župnik	vjernici laici	netko drugi	ne mogu procijeniti
vjerski život župe	8	77	8	1	7
rad s mladima	3	77	11	4	6
Caritas u župi	10	50	27	4	9
gradnju crkve	29	32	20	9	11
financiranje župe	29	23	27	10	11
financijske poslove u župi	15	51	11	10	13
odnos Crkve i društva	31	38	13	6	12

²⁶ Detaljnije podatke vidu u: *Isto*, 861–863.

Između biskupa, župnika i samih vjernika laika hrvatski katolici smatraju da župnici trebaju preuzeti najviše odgovornosti u najviše segmenata crkvenoga i uopće vjerskoga života na župi, a osobito za vjerski život župe, rad s mladima i Caritas u župi. Primjerice, 78% onih koji tjedno pohađaju misu drže da je za rad s mladima odgovoran isključivo župnik.²⁷ Nadalje, župnik je također velikim dijelom odgovoran za gradnju crkve i financijske poslove u župi. Vjernici laici svoju odgovornost vide više u odnosu na karitativno djelovanje u župi, financiranje župe te u gradnji crkve. Naprotiv, katolici vide odgovornost biskupa za odnose Crkve i društva te za financiranje župe i gradnju crkve.

Iz detaljnijih analiza proizlazi da su praktični vjernici (oni koji idu tjedno na misu) spremniji preuzeti odgovornost za župni Caritas kao i za financiranje župe. Međutim, gotovo sve kategorije vjernika smatraju da je župnik odgovoran za financijske poslove u župi,²⁸ što je zanimljiv podatak. Znakovito je što hrvatski vjernici laici i nakon skoro dva desetljeća života u demokraciji odgovornost unutar Crkve za odnose Crkve i društva delegiraju na biskupa i župnika.²⁹

Nakon povjerenja i spremnosti na preuzimanje odgovornosti jedno od najvažnijih pitanja jest koliko su vjernici laici spremni *aktivno sudjelovati* u određenim segmentima crkvenoga života.

Tablica 3. *Jeste li Vi osobno spremni sudjelovati u radu... (katolici)*

Spreman sam aktivno sudjelovati u (radu):	sigurno ne	vjerojatno ne	možda da, možda i ne	vjerojatno da	sigurno da
Caritasa	12	20	21	31	16
Župnog pastoralnog vijeća	19	32	26	18	6
rješavanju vjerskih problema u župi	20	31	26	17	7
rješavanju materijalnih problema u župi	19	30	24	20	8
vjerskom odgoju mladih	17	30	23	22	8
etičko-moralnom odgoju mladih u župi	17	30	25	20	8
u radu na odnosima Crkve i društva	19	29	25	20	8

²⁷ Usp. *Isto*, 852.

²⁸ Usp. *Isto*, 856.

²⁹ Usp. *Isto*, 858.

Već površan pogled na ovu tablicu pokazuje da su vjernici sigurno spremni aktivirati se u radu Caritasa. Podrobnije analize pokazuju da je oko 40% svih dobnih skupina spremno angažirati se karitativno, a preko 60% vjernika koji tjedno idu na misu spremno je karitativno djelovati. Potrebno je naglasiti da je ta spremnost nešto veća kod mlađih nego kod starijih dobnih skupina.³⁰ Ovdje je riječ o osjetljivosti hrvatskih vjernika za karitativni i socijalni angažman.

Treba naglasiti da se lijepi broj vjernika laika želi uključiti i u druge aktivnosti kao što je rad Župnoga pastoralnog vijeća te rješavanje materijalnih problema u župi, u vjerski odgoj mladih, etičko-moralni odgoj mladih u župi kao i u odnosima Crkve i društva,³¹ premda se iz drugih odgovora vidjelo da imaju velika očekivanja od župnika i biskupa u pojedinim pitanjima.

Zanimljiv je, i za pastoralni rad koristan, podatak da su oni koji su redovitiji na misi spremniji sudjelovati u radu Župnoga pastoralnog vijeća (44% onih koji idu tjedno na misu), ali i 30% onih koji idu redovito na misu nisu spremni na angažman u Župnom pastoralnom vijeću. Znakovito je također da između 12% i 23% svih dobnih skupina iskazuje spremnost za rad u Župnom pastoralnom vijeću, no oni mlađi, do 30. godine života, značajno manje od starijih.³²

Umjesto zaključka

Hrvatski vjernici laici posjeduju i mogućnosti i načelnu spremnost za suradnju s crkvenom hijerarhijom oko općeg dobra u Hrvatskoj. U odnosu na neke druge europske zemlje u kojima žive i djeluju katolici a u kojima na tom području ima sve više problema, ovdje je riječ o specifično hrvatskoj situaciji koja je u svakom slučaju pozitivna i kao takva otvara perspektive za budućnost. Rezultati empirijskog istraživanja o supsidijarnosti u Hrvatskoj, ali i pozitivna iskustva svećenika, župnika i uopće crkvenih službenika koji surađuju s vjernicima laicima, pokazuju isto, to jest da većina vjernika laika *ima povjerenje* u svećenike, posebno one s kojima više komunicira, to jest u župnike. Također, da je jedan dio njih spreman *preuzeti određene odgovornosti* u životu župne zajednice i da je spreman *aktivno sudjelovati* u nekim segmentima crkvenoga života. Tako se potvrđuje hipoteza s početka ovoga rada da hrvatski vjernici laici posjeduju dosad nedovoljno iskorišten potencijal i spremnost za suradnju u crkvenom životu.

³⁰ Usp. *Isto*, 865–866.

³¹ Usp. *Isto*, 866–870.

³² Usp. *Isto*, 866–877.

Bez obzira na dosadašnja pozitivna i negativna pojedinačna iskustva suradnje, temeljno je pitanje *kako kao službena Crkva* pomoći vjernicima laicima da te svoje potencijale ulože u opće dobro Crkve i društva u Hrvatskoj. Gotovih rješenja i gotovih recepata na tom području nema, jer kad bi ih bilo, slika kršćanstva i uopće Crkve u Europi bila bi drukčija. Međutim, činjenica jest da su hrvatski vjernici laici spremni na suradnju i da imaju povjerenja u službene predstavnike Crkve.

No, što se toga tiče, kako stoji sa službenim predstavnicima Crkve, sa svećenicima i biskupima? Za suradnju su uvijek potrebne dvije strane! Jedno od najvažnijih pitanje jest: Kako u ovim kompliciranim vremenima ostvariti odgovornu i iskrenu suradnju između crkvene hijerarhije i vjernika laika? Suradnja je moguća uz određen način ponašanja svih sudionika. Stvaranje ozračja supsidijarnosti čini nam se dobrim putem prema zadovoljavajućoj suradnji između vjernika laika i službenih predstavnika Crkve u Hrvatskoj. Smatramo »da u hrvatskoj Crkvi među vjernicima laicima postoji veliki supsidijarni potencijal i otvorenost za veći angažman u crkvenom životu. Za oživotvorenje supsidijarnog potencijala potrebno je postupno oblikovati *supsidijarni sustav* koji od više instancije pretpostavlja povjerenje, a od pojedinaca i nižih instancija spremnost zauzeti se za opće dobro. Supsidijarni sustav mora računati s brojnim problemima.«³³

U Hrvatskoj postoje »brojne prepreke takvu supsidijarnom ponašanju od nepovjerenja, autoritarnosti, straha (bilo više bilo niže razine) do određenog stila crkvenoga života koji je pretpostavljao poslušnost i pokornost«³⁴.

Bez obzira na sve poteškoće u odnosu na funkcioniranje supsidijarnosti u Hrvatskoj u budućnosti teško je zamisliti uspješnu suradnju između crkvenih službenika i vjernika laika bez *supsidijarnog ozračja* u kojem će se, već prema mogućnostima hijerarhijskog ustrojstva Crkve, prakticirati supsidijarno ponašanje.

Prvi korak je temeljno povjerenje i iskrena komunikacija. Upravo to proizlazi i iz duha Drugoga vatikanskog koncila. Još za vrijeme održavanja Drugoga vatikanskog koncila tadanji zagrebački nadbiskup Franjo Šeper pozvao je na suradnju župnika i vjernika laika na župi. Njegov poziv nije izgubio na značenju ni danas. Tadanji zagrebački nadbiskup Franjo Šeper, a kasniji kardinal i pročelnik Kongregacije za nauk vjere, predlagao je da se »koncilskim autoritetom u svaku župu uvede kao stalna obveza župnika da svaki tjedan održi jedan sastanak sa svojim odraslim župljanima, svima koji hoće, na kojem

³³ *Isto*, 873.

³⁴ *Isto*.

će ih on, također uz pomoć drugih svećenika, redovnika i laika, moći formirati za njihov specifični laički apostolat, a na kojem će oni također moći iznositi svoja mišljenja, probleme i iskustva, da se tako uspostavi pravi dijalog na župi³⁵.

Je li moguće u današnjem vremenu uspostaviti pravi i iskreni dijalog između vjernika laika i službene Crkve u Hrvatskoj na svim razinama?! Uz pretpostavku da je to imperativ, preostaje temeljno pitanje: Što konkretno treba poduzeti kako crkvena hijerarhija tako i vjernici laici? *Suradnja je moguća* jedino uz pravi i iskreni dijalog hijerarhije i vjernika laika na temelju koje će hrvatski vjernici laici iskoristiti svoje dosad još uvijek nedovoljno iskorištene potencijale i tako dati svoj nezamjenjivi doprinos očuvanju hrvatskoga crkvenog i nacionalnog identiteta.

Summary

THE LAITY: UNUTILISED SOCIAL AND CHURCH POTENTIAL IN CROATIA

Stjepan BALOBAN

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
stjepan.baloban@zg.t-com.hr

This article deals with the problem of the role and the place of the laity in the Church in Croatia over the past two decades. The Croatian laity is not the same today as it was twenty years ago. During that period huge changes have taken place with regard to the laity and their role in the Church and the society in Croatia. On the one hand, the laity has a much greater knowledge of the Church, Christianity and the role of faith in public life and a great number of the laity have gained an ecclesiastical-theological education at the various faculties of theology in Croatia that they are prepared to use in social and Church life. This is a huge potential that is insufficiently utilised. On the other hand, social and particularly church life, have given way to opportunities for Christians to become involved as the laity. This is a specific mark of the Croatian context which differs significantly from say, other European countries with a strong

³⁵ Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugog vatikanskog koncila*, Zagreb, 1972., 172–173.

Christian or Catholic tradition. In Croatia there is still a positive atmosphere and willingness amongst the laity for cooperation with the clergy.

The article is divided into three parts. The first is entitled, »The Specific Croatian Situation« and it presents a brief analysis of the initial enthusiasm in the first decade (1992 – 2002), pointing out several important positive factors such as the gathering in general, establishing the Croatian Conference of Bishops' Centre for Promotion of Social Teaching of the Church, reviving existing and founding new associations and societies of the laity. Furthermore, this section points out the opportunities for the theological-ecclesiastical education of the laity, the opportunities for employment of the laity in the Church and the society and of a certain failure of Christians in politics. The second part is entitled, »The Hidden Potential« and it tackles the question: How to channel this huge potential of the laity towards its realisation in the Church and social life? The official social doctrine of the Church, particularly the Compendium of Social Doctrine of the Church (2004), insists on the formation of the laity, particularly for social engagement. In that context, and keeping in mind the Croatian ecclesial situation, the author points out the need for greater engagement at the Church level that will facilitate the needed education at an ethical-moral level for the laity, which is very important for their greater engagement in the society. In the third part, »The Faithful Are Ready for Cooperation«, which is based on an empirical research, Subsidiarity in Croatian Society, the author shows that there is good will amongst the Croatian laity for cooperation in the Church life. The research shows that the majority of the laity trusts their priests, particularly those that they are in closer contact with, their parish priests, and that a certain section of the laity is prepared to take on certain responsibilities in the life of the parish community and to be actively involved in some segments of the church life. The article supports the hypothesis that the Croatian laity has a potential and willingness to cooperate in the Church life but that this potential is insufficiently utilised.

Key words: laity, specific Croatian situation, social teaching of the Church, formation of the laity, subsidiarity, subsidiary atmosphere.